

El turisme cultural en el sistema educatiu de les Illes Balears

ANTONI VIVES REUS⁴⁷³

*Doctor en Història Contemporània
Universitat de les Illes Balears*

Resum

El present treball té per objecte fer una primera anàlisi descriptiva del que trobam de turisme cultural en el sistema educatiu de les Illes Balears: Educació Primària i Secundària, Batxillerat, Cicles Formatius, Escoles d'Adults, graus i postgraus de l'àmbit universitari, així com els diversos grups de recerca que, total o parcialment, treballen el tema dins l'àmbit universitari.

Paraules clau: turisme cultural, educació, patrimoni, art, geografia, sortides educatives

Abstract

This paper aims to make an initial descriptive analysis of what we can found about cultural tourism in the Balearics' educational system: Primary Education, GCSE-GCE, VET-HNC, Adult high school, university and master's degrees, as well as several research groups which work around cultural tourism.

Keywords: cultural tourism, education, heritage, art, geography, educational trips

1. Objectius generals

- Analitzar les diferents etapes obligatòries del sistema educatiu de les Illes Balears per veure que hi ha del tema i com es tractat.
- Cercar els aspectes relacionats amb dos ítems "turisme" i "cultura/patrimoni" de les Illes ens els currículums educatius.
- Fer una recerca i una petita anàlisi de diferents propostes educatives no reglades però que complementarien el tema (exposicions, itineraris, materials, concursos...)

⁴⁷³ Doctor en Estudis Culturals Mediterranis per la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona (2010). Becari de col·laboració de la UIB (2004-2009). Membre del Grup d'Estudi de la Cultura, la Societat i la Política al Món Contemporani de la UIB. Professor del CESAG-UP Comillas.

- Analitzar l'oferta formativa post obligatòria relacionada amb un "turisme cultural" o que el toqui d'una manera indirecta
- Veure qui treballa la recerca del turisme cultural des de l'àmbit universitari, així com les seves diferents línies de treball.
- No tenir en compte altres propostes de formació, com les que pugui oferir la CAEB (la Confederació d'Associacions Empresarials de les Illes Balears), els organismes sindicals, etc.
- El tema de la formació dels guies turístics tampoc s'ha tengut en compte ja que es tractat a una altra part del congrés

2. Educació Primària i Turisme Cultural

- Des de l'Educació Primària... es té en compte el "turisme" dins el currículum educatiu des de diferents àmbits. Alguns dels principals àmbits de treball són:
 - Àrea de "Coneixement del Medi" / "Socials" (Geografia, Art i Història) Classes, tallers i sortides fora de l'aula
 - Materials didàctics específics
- Concurs de Dibuix i Redacció "Què és per a mi un turista?", "Què és per a mi el turisme?"
- Programa "Palma Educa" (Palma, ciutat educativa)
 - Programa "Visita un Hotel"
 - Consorci Serra de Tramuntana. Proporciona subvencions de transport escolar d'alumnes per a visitar la Serra (activitat subvencionada)
 - Visites a museus, centres culturals i d'interpretació

3. Oferta d'Educació Ambiental del Consell de Mallorca

- Ja fa 10 anys que existeix aquesta Oferta Educativa
- Objectiu: «Inculcar als nins i joves l'estima i el respecte cap al medi ambient i el nostre valuós patrimoni»
- Oferta de 18 Activitats Educatives proposades per a l'any 2014:
 1. Coneixem el Parc de Sa Dragonera
 2. Aprenem de les pedres

3. Els oficis de la Serra de Tramuntana
4. La Casa de Neu de Son Macip
5. De Can Boi a la Cala de Deià
6. Navegam amb la Balear
7. L'art de treure aigua
8. El molí de Lluc
9. El molí de Son Gornals
10. El Molí den Fraret
11. L'oli i la tafona
12. La tafona i la finca de Galatzó
13. Trepitjam el raïm
14. Descubrim el conjunt etnològic de Can Garra Seca
15. Coneixem Raixa
16. Els Jardins de Natzaret
17. Actuam per aturar el canvi climàtic
18. Què feim amb els residus?

4. Oferta d'activitats Palma Educa. Ajuntament de Palma

- Es poden fer les corresponents reserves a través del portal web... www.palmaeduca.cat(inclou monitors especialitzats i guies didàctiques)
- Destaquen aquests dos blocs: "Art" i "Història i Patrimoni"
- Pel que respecte a "Història i Patrimoni", s'ha de dir que s'ofereixen 16 propostes educatives:
 1. Vine al Castell de Bellver
 2. Come to the Bellver Castle
 3. Història contada, història creada. Taller històric teatral
 4. Passejam per la ciutat alta

5. Passejam per la ciutat baixa
6. Passejam per la ciutat que mira al mar
7. Passejam pel modernisme
8. Ruta Ramon Llull a la Palma antiga
9. Ruta Arxiduc Lluís Salvador a Palma
10. Visita didàctica a la Seu
11. Patis de Palma
12. Visita a un molí fariner
13. Conèixer els molins mallorquins
14. Itineraris pels molins mallorquins
15. Museu de sa Jugueta
16. Betlems a Palma

5. Concurs de dibuix i redacció “Què és per a mi un turista?”

- Relacionat amb el Dia Internacional del Turisme (se celebra cada 27 de setembre, coincidint amb el final de la temporada turística estival)
- Programa “Turisme i Desenvolupament Comunitari”
- Dirigits als alumnes de 3r i 4t de Primària de les Illes Balears
- Categoria de dibuix (paper o cartolina)
- Categoria de redacció (extensió màxima 150 paraules)

6. Programa “Visita un hotel”

- Consisteix en visitar un establiment hotel·ler i conèixer la seva organització i funcionament intern. L'activitat té una durada aproximada de 3 hores.
- Està organitzat per la Federació Empresarial Hotelera de Mallorca i la Conselleria d'Educació, Cultura i Universitats
- Guies didàctiques de treball (aspectes bàsics)

- L'oferta d'hotels que s'ofereixen cobreix tota l'Illa de Mallorca per tal de facilitar el desplaçament de les escoles.
- Es pot demanar el perfil de clients que tenen a l'hotel, així com les activitats que realitzen durant la seva estada a Mallorca.

7. Dos exemples de turisme cultural i sistema educatiu: La Granja d'Esporles i Els Calderers de Sant Joan

LA GRANJA

- Es tracta d'un lloc excepcional on es pot veure com vivia i treballava la societat en el passat. Bon exemple del turisme cultural a l'Illa
- Es fa un recorregut per dins i fora de les cases de la típica possessió mallorquina
- Trobam demostracions d'oficis antics, així com de balls tradicionals
- La visita inclou una degustació gastronòmica de productes típics (formatge, confitures, ...)
- És un producte turístic excepcional i són molts els grups escolars que fan la visita amb un preu especial

ELS CALDERERS

- Possessió mallorquina situada al terme municipal de Sant Joan
- Centre d'interpretació de caràcter etnogràfic
- Es poden visitar les diverses dependències de les cases, tant interiors com exteriors
- Perita degustació gastronòmica
- Es poden conèixer els diferents tipus de plantes i animals autòctons

8. Educació Secundària Obligatòria i Turisme Cultural

- Als cursos de 1r, 2n i 4t d'ESO es pot estudiar el "turisme cultural" a partir dels següents aspectes de l'àrea de Ciències Socials:
 - Patrimoni historicoartístic dels aspectes més variats
 - Monuments més significatius de les Illes

- Cultura megalítica del passat prehistòric
- Restes del món romà
- Llegat del món àrab
- Vestigis medievals cristians
- El Gòtic
- El Barroc
- El Modernisme
- Una proposta didàctica interessant pot ésser utilitzar les noves tecnologies perquè els alumnes facin uns treballs audiovisuals dels principals monuments historicoartístics de la seva illa. En aquest projecte podrien explicar les principals característiques històriques i artístiques del monument en qüestió i cercar informació dels seus horaris de visita, nombre visitants...
- El currículum de l'assignatura de Ciències Socials de 3r d'ESO, basat en l'àrea de Geografia, recull certs aspectes importants relacionats amb el turisme:
 - El relleu físic de les Illes Balears
 - Els paisatges
 - El sector terciari: “transports” i “turisme”
 - L'economia de les Illes Balears
 - Els diferents efectes del turisme
 - L'oferta turística actual
 - L'oferta del “turisme cultural” (bàsicament)
 - Cultura talaiòtica
 - Arquitectura defensiva
 - Patrimoni artístic (gòtic, barroc...)
 - Repercussions del turisme (efectes)

9. Museus i centres culturals

- Trobam diversos museus, públics i privats, que ofereixen activitats, exposicions i propostes didàctiques que són interessants per als centres educatius ja que es poden tenir en compte a l'hora de promoure el nostre patrimoni

- El Consell de Mallorca elabora mensualment l' "Agenda dels Museus" i en fa la seva corresponent difusió enviant-la als centres educatius
- Trobam centres culturals que organitzen exposicions de temes culturals: Caixa-fòrum, les diferents seus culturals de la Fundació "Sa Nostra", La Misericòrdia, Fundació March...

10. Batxillerat

- Trobam algunes assignatures que poden fer referència molt indirectament al tema que sens ocupa: "Història de l'Art", "Història del Món Contemporani", "Història d'Espanya" o "Geografia"...
- Dins la modalitat de Batxillerat, "Humanitats i Ciències Socials", trobam l'assignatura optativa "Història i cultura de les Illes Balears", que treballa bastant aspectes del turisme cultural relacionats amb els monuments històrics i artístics.
- Dins la modalitat de Batxillerat, "Arts", trobam l'assignatura "Història de la Música i la Dansa", que treballa alguns aspectes relacionats amb aquest fet a les Illes Balears.

11. Educació de Persones Adultes

- Als CEPA, Centres d'Educació per a Adults, trobam l' "Àmbit Social", en el qual es tracten temes d'història, geografia i art de les Illes Balears.

12. FPB i Cicles Formatius

FORMACIÓ PROFESSIONAL BÀSICA (FPB)

- Trobam oferta formativa d' "Hoteleria (Cuina i Restauració)"
- S'ofereix a 15 centres educatius de les Illes Balears

CICLE FORMATIU DE GRAU MITJÀ

- Trobam una oferta formativa en "Hoteleria i Turisme", diferenciant dues àrees d'estudi:
 - Cuina i gastronomia
 - Serveis en Restauració

CICLE FORMATIU DE GRAU SUPERIOR

- Trobam una oferta formativa en "Hoteleria i Turisme", diferenciant cinc àrees d'estudi:

- Gestió d'allotjaments turístics
- Agències de viatges i gestió d'esdeveniments
- Guia, informació i assistències turístiques
- Direcció de cuina
- Direcció de serveis de restauració

Altres àrees

Altres àrees relacionades: “Animació sociocultural i turística”, “administració”, “manteniment”...

13. L'Escola d'Hoteleria de les Illes Balears

- Dins el seu Pla d'Estudis trobam la següent oferta:
 - Destaquen tradicionalment els seus estudis de “Diploma Universitari de Direcció Hoteleria Internacional” (Títol Propi de la UIB). Dins la seva oferta educativa distingim algunes assignatures específiques:
 - “Patrimoni Cultural” (1r curs)
 - “Geografia Turística” (2n curs)
 - “Markèting Turístic” (2n curs –transversalment-)
 - “Productes turístics culturals de les Balears” (Optativa, d'una llista de 12 i n'han d'escollir 2)
 - “Gastronomia” (Optativa, d'una llista de 12 i n'han d'escollir 2)
 - Es veu un buit en assignatures relacionades amb el “turisme cultural” als altres estudis de l'EHIB, cosa que s'explicaria pel seu caràcter especialitzat.
 - En alguns cursos del SOIB organitzats a l'EHIB es tracta transversalment, en especial al Certificat Professional “Promoció turística local i informació al visitant” (630 hores)

14. Estudis de Grau en Turisme de la UIB i els seu Centres Adscrits

- La Universitat de les Illes Balears (UIB) té com a centres adscrits que ofereixen els estudis de Grau en Turisme: “Escola Universitària de Turisme Felipe Moreno”, “Escola Universitària de Turisme del Consell Insular d'Eivissa”. També es pot cursar el Grau en Turisme a Menorca

- Els estudis de Grau en Turisme de la UIB i els seus centres adscrits ofereixen poques assignatures dins el seu Pla d'Estudis vinculades amb el "turisme cultural", Bàsicament en trobem dues:
 - "Gestió del Patrimoni Cultural" (1r curs)
 - "Itineraris culturals i naturals" (optativa de 4t curs)
- Altres assignatures ho poden tocar transversalment, com "Geografia del turisme" (1r curs)

15. Màster Universitari en Patrimoni Cultural: investigació i gestió (UIB)

- És sens dubte una de les millors ofertes formatives, i que contempen el turisme cultural
- En aquest màster es treballa des d'un punt de vista teòric i pràctic
- Organitzat en el si del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts (UIB)
- Dra. Maria Josep Mulet Gutiérrez (Directora)
- Des del punt de vista intern, està organitzat amb diferents mòduls, cadascun d'ells amb les seves respectives assignatures:
 - Mòduls obligatoris:
 - Gestió del patrimoni
 - Pràcticum i treball de fi de màster
 - Mòduls optatius:
 - Protocols d'intervenció del patrimoni
 - Patrimoni històric i artístic
 - Patrimoni documental aplicat a la història
 - Història, art i patrimoni

Organització específica dels diferents mòduls del Màster	
Mòdul "Gestió del patrimoni"	Introducció al patrimoni cultural
	Seminaris entorn del patrimoni
	Turisme i patrimoni cultural
	Gestió del Patrimoni arqueològic
Mòdul "Protocols d'intervenció del patrimoni"	Estudis Preliminars per a la Intervenció en el Patrimoni (Edat Moderna)
	Plans de Conservació i Restauració del Patrimoni. Estudis dels Materials
	Plans de divulgació del patrimoni
	Tècniques i Mètodes Historicoartístics en la Conservació i Restauració ...
Mòdul "Patrimoni històric i artístic"	Patrimoni Marí Arqueològic i Etnològic
	La Plàstica Medieval a Mallorca
	Museus d'Història i Centres de Documentació. Models i Experiències
	Prospecció de l'Arquitectura
	Patrimoni Fotogràfic: Història, Catalogació i Difusió
Mòdul "Patrimoni documental aplicat a la història"	Patrimoni Documental i Institucions Econòmiques Medieval
	Patrimoni Documental i Història Militar a l'Edat Moderna
	Patrimoni Epigràfic i Numismàtic
	Taller de Paleografia (Medieval)
	Biblioteques i Hemeroteques (Edat Contemporània)
Mòdul "Història, art i patrimoni"	Histografia de l'Art i Patrimoni
	Patrimoni i Territori
	Art i Fotografia. Contactes i Influències
	El Viatger davant el Patrimoni. L'acostament a les Balears des de ...
	Urbanisme Medieval. Fonts per a l'Estudi de Ciutat de Mallorca ...

16. Altres estudis de postgrau

- Trobem algunes assignatures molt puntuals que tracten el tema en els següents postgraus:
 - Màster Universitari en Direcció i Planificació del Turisme (UIB)
 - Màster Universitari en Economia del Turisme i Medi Ambient (UIB)
 - Màster Universitari en Gestió Cultural (UIB)
 - Doctorat en Turisme (UIB)
 - Direcció de Comunicació i nous Mitjans en l'Empresa Turística (CESAG)

17. Alguns grups de recerca de la UIB

- Alguns dels que treballen més el tema són:
 - “4MAC Recerca turística i educativa” (Dra. Marta Jacob)
 - “Canvi rural, mobilitat humana, turisme i territori” (Dr. Jaume Binimelis)
 - “Estudis d’Història Econòmica” (Dr. Carles Manera)
 - “Estudi de la Cultura, la societat i la política al Món Contemporani” (Dr. Sebastià Serra)
 - “Patrimoni cultural i artístic” (Dra. Catalina Cantarellas)
 - “Direcció i gestió d’empreses i destins turístics” (Dr. Antoni Serra)
 - “Competitivitat, medi ambient i turisme” (Dr. Javier Rey-Maqueira)

18. Principals conclusions del treball

- En el sistema educatiu obligatori es parla bàsicament de “turisme” i de “patrimoni” com dos aspectes independents.
- L’oferta educativa post obligatòria i relacionada amb el sector turístic ofereix poca formació en “turisme cultural”, i a vegades d’una forma optativa.
- Queda molt a potenciar el tema educatiu amb aquest camp, sobretot si es té el convenciment de la seva importància i voluntat d’explotar-ho.
- El que s’explica de “turisme cultural” és parcial i incomplet. Manca aprofundir en altres aspectes:
 - Patrimoni gastronòmic
 - Més itineraris
 - Fires, festes, mercats, tradicions...
 - Patrimoni musical
 - Aspectes etnogràfics (llocs, oficis, eines...)
 - Patrimoni industrial...

Bibliografia

AA.VV. (2014): *Programa Educació Ambiental. Curs 2014-2015*, Consell de Mallorca, Palma.

AA.VV. (2015): *La Serra de Tramuntana: Patrimoni Mundial. Unitat Didàctica*, Ed. Conselleria d'Educació Cultura i Universitats, Palma.

Currículums educatius d'Educació Primària, Secundària, Batxillerat i Cicles formatius de la Conselleria d'Educació Cultura i Universitats

GARRIDO, Carlos (2009): *Guia dela Palma Gòtica*, Ed. Institut d'Estudis Baleàrics, Palma.

MELIS, Lourdes; SERRA, Sebastià; VIVES, Antoni (2009): *Els museus de les Illes Balears*, Ed. Institut d'Estudis Baleàrics, Palma.

Plans d'Estudis dels diferents estudis oferts per l'Escola d'Hoteleria de les Illes Balears

Plans d'Estudis dels diferents graus i postgraus de la UIB i del CESAG.

Webgrafia

<http://www.cesag.org>

<http://www.ehib.es>

<http://www.palmaeduca.cat>

<http://www.uib.cat>

<http://www.weib.caib.es>